

Світлана Бибик

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ РОЗМОВНО-ПОБУТОВОЇ СФЕРИ СПІЛКУВАННЯ

Пізнання мовних і ситуативних ознак розмовного (розмовно-побутового) стилю в шкільній практиці має велике значення для формування і вдосконалення комунікативних навичок дітей, для прилучання їх до унормованого врівноваженого спілкування з рідними, близькими, однолітками, з усіма, з ким ми стикаємося в неофіційному мовному середовищі. У зв'язку з цим у школі на уроках розвитку зв'язної мови важливо робити правильні акценти щодо використання елементів розмовно-побутової сфери спілкування для вирішення лінгводидактичних завдань.

Що визначає вагу розмовного (розмовно-побутового) стилю серед інших функціональних різновидів? У концепції польського мовознавця Є. Бартмінського розмовний стиль посідає центральне місце в системі стилів через те, що найчастіше вживається, охоплює найбільше коло користувачів національної мови, застосовується у найширших життєвих ситуаціях. Він „акумулює елементарні структури мислення, сприйняття світу, пов'язані з елементарними потребами мовців в елементарних ситуаціях буття” (Współczesny język polski / Pod. red. J. Bartmińskiego. – Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin, 2010. – С. 116; далі Współczesny..), „виконує роль дериваційної бази для інших стилів. Це тло, на якому функціонують спеціалізовані засоби” (С. 119), які в синтезі з розмовними одиницями мови можуть допомагати трансформувати складне у просте, доступне.

Розмовний образ світу тлумачиться як наївний, тобто такий, що репрезентує пункт бачення простої людини „у словнику, семантичній організації, в категоріях граматики, правилах деривації, зразках будови речень, у способах побудови речень” (С. 119), у категоризації світу з погляду функціонального, групового, а не логічного (С. 127).

Отже, розмовний стиль – перший функціональний різновид літературної мови, яким оволодіює будь-який мовець,

у розмовно-побутовій сфері формуються стереотипи мовної поведінки і перші, основні комунікативні навички, прості способи оформлення думки. До того ж, це природний і генетично первинний вияв конкретної мовної ситуативної діяльності (див. детальніше: Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови (на захист розмовного стилю) // Мовознавство. – 2008. – № 4-5. – С. 25-30), під час якої активно послуговуються широким арсеналом лексичних і фразеологічних засобів вираження ставлення до людей, предметів, у якому закладено потужний україноцентричний компонент і специфіка конкретно-предметної образності (порівняйте сталі звороти: *гинуть як мухи*; *б'ється як горобець*; *гамселить*, *ніби збиває горіхи з дерева*).

Як тлумачать основні ознаки розмовного (розмовно-побутового) стилю у шкільних підручниках? У сучасній шкільній лінгводидактиці закладено основну інформацію про розмовно-побутову сферу життя мови і зроблено певні акценти на його основних параметрах. Так, у підручнику „Рідна мова. 5 клас” (К., 2005) С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичової зазначено: стиль у побуті, транспорті, стиль розмови з рідними, друзями (С. 196) – ситуативний параметр як основний. І це найпереконливіше. У підручнику „Рідна мова. 5 клас” (К., 2005) О. Глазової, Ю. Кузнецова відзначено: спілкування з близькими людьми, за неофіційних обставин (С. 54) – параметр неофіційності як основний. І він недостатній. У підручнику „Українська мова. 7 клас” (К., 2011) А. А. Ворон, В. А. Солопенка наголошено: спілкування з близькими людьми, встановлення і з'ясування стосунків, обмін думками (С. 22) – комунікативний параметр. Він також неповний, а до того ж і зроблено небажаний для навчальної літератури акцент на конфліктності деяких побутових ситуацій спілкування.

Відповідно до вікових особливостей учнів треба розширювати інформацію про специфіку стилю і доводити, що це поліпараметризований функціонально-стильовий різновид мови: розкуте, демократичне, економне, спонтанне, міжособистісне, неофіційне, конкретно-ситуативне спілкування, унормована мовна взаємодія учасників спілкування.

Які лінгводидактичні завдання вирішують з використанням елементів розмовного (розмовно-побутового) стилю?

Плануючи завдання, треба враховувати, що не всі учні говорять літературною мовою вдома (побутова мова в селі й у місті), а отже, діти по-різному відчують і дистанцію між повсякденним спілкуванням удома і тим, якою має бути розмовна літературна мова. Тому на роботу з текстами розмовного стилю покладено вагоме лінгводидактичне і виховне завдання – прилучати учнів до естетики щоденного міжособистісного спілкування. Здебільшого ж побутова комунікативна ситуація – тло для обговорення подій, проблем із шкільного життя, взаємин однолітків.

Тексти розмовного стилю, що їх пропонують учителі для прочитання, ситуації, за якими учні складатимуть діалоги повинні справляти і психологічно-розвантажувальний ефект, оскільки в реальній українськомовній практиці органічний і такий компонент, як національний гумор. Розігравані побутові діалоги, створювані тексти мають формувати в учнів і критичне ставлення до надлишку обценізмів, вульгаризмів, просторіччя в сучасній сценічній мові – мові драматургійного мистецтва, мультиплікації, кіно, мові телебачення.

Ті діалоги, що пропонуються в підручниках для опрацювання, повинні бути максимально наближеними до реальних. Тому важливо самим авторам цих текстів (авторам підручників) „проживати” їх у діалогах перед тим, як включати до лінгводидактичних завдань. Один із „антизразків” діалогічних єдностей, насичених книжно-писемними конструкціями, неприродними в побутовому спілкуванні, такий:

– Привіт, Сашко! Я прийшов до тебе з проханням!

– Привіт, Ярославе! Що сталося?;

– А як же Оксана буде одягнена?

– Моя сестра надає перевагу спортивному стилю одягу.

Які ж лінгводидактичні пріоритети в роботі зі зразками розмовного (розмовно-побутового) стилів? На перших етапах важливим є *текстоцентричний підхід* – знайомство із зразками, моделями побутових діалогів, представлених у художніх текстах. У сучасних підручниках засвідчено уривки із творів С. Руданського, М. Стельмаха, Д. Білоуса, М. Галагузи, В. Винниченка, Остапа Вишні, О. Гончара, У. Самчука, С. Хавуся, С. Стругинського, Л. Ковалишиної та ін., із фольклорних джерел (народні казки, жарти). Другий пріоритет – відтворення

й побудова власних діалогів. Наприклад, у серії підручників С. Єрмоленко та В. Сичової є рубрики *Усміхнімость, Із бабусяної скрині, і не тільки* з „неавторизованими текстами”. У „Рідній мові” (К., 2005) О. Глазової, Ю. Кузнецова є рубрика *Складання діалогів*. Цей підхід тісно пов’язаний з осягненням *мовних особливостей розмовного стилю* у зв’язку з вивченням підрозділів мовознавства („Лексика і фразеологія”, „Звертання”, „Вставні слова”, „Поняття про діалог, пряму мову”). Четвертий акцент – *робота з етикетними формулами*. П’ятий – *формування культури усної побутової мови*: вивчення звукових параметрів розмовної літературної мови (орфоепічна норма); робота з емоційно-оцінними, експресивними словами, які в своєму лексичному значенні мають позитивне чи негативне емоційне забарвлення; робота з побутовою лексикою, яка складає основу словника розмовного стилю (тематичні групи лексики „Турбота про тіло”, „Стосунки між людьми”, „Емоції, оцінки, почуття, волевиявлення”, „Розум – пам’ять”, „Характер людини”, „Моральність”, „Віра і релігія”, „Мистецтво і звичаї”); робота з розмовними фразеологізмами; акцент на особливостях граматичної норми розмовного стилю.

Тренінги зі створення діалогів мають передбачати не лише сам факт його компонування, а й додаткові завдання з вправління у вимові, правильному наголошуванні слів. За характером вимови виділяють, зокрема, звичайний розмовний стиль вимови (Коваль А. П. Культура ділового мовлення. – К., 1994. – С. 265), де немає підкресленої, спеціальної чіткості, притаманної книжним стилям – науковому, публіцистичному).

Насамкінець зауважимо, що в теорії літературної мови розмовний (розмовно-побутовий) стиль виокремлюють у функціонально-стильовій системі тоді, коли сформована нормативна книжно-писемна основа. Через освіту мовці прилучаються до інших, відмінних від побуту типів спілкування, побудови фраз, висловлення думок. „Окнижнена” мовна свідомість, інтелектуалізована книжно-писемна практика зворотно впливають на посилення нормативності усної мови в побуті, на посилення естетики усної побутової мови. Але цей вплив не односпрямований. Як вже відзначено вище, ядро розмовного стилю складають елементарні одиниці національно-мовного

повсякдення, прості за синтаксичною формою засоби вираження думки, діалогічні текстові структури. Саме вони становлять основу наших мовних звичок, що найбільше виражені в усному спілкуванні. Відзначені ознаки можуть бути використані в оволодінні іншими формами, прийомами, жанрово-стильовими способами спілкування.

Катерина Глуховцева

МОВНА ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА ТА ЇЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТЕЗАУРУС

У сучасній комунікативній лінгвістиці поширені поняття *комунікативна особистість* (В. В. Красних), *мовна особистість* (Ю. М. Караулов, В. І. Карасик, В. В. Красних, О. Б. Сиротиніна, О. І. Голубовська), *мовленнєва особистість* (В. В. Красних, О. О. Залевська). Обстоюють думку про необхідність заміни цих термінів поняттями *дискурсивна* (Л. М. Синельникова, О. О. Пушкін) чи *дискурсна* (А. В. Нікітіна) особистість. У шкільній лінгводидактиці усталився термін *мовна особистість*, який вживають щодо мовця, який має високий ступінь комунікативної компетенції і володіє правилами мовної поведінки.

У вищому навчальному закладі, імовірно, має йтися про виховання *елітарної мовної особистості*.

У процесі оволодіння українською мовою постає питання про використання етнолінгвістичного матеріалу, а також про упорядкування та збагачення лексики школярів і студентів. Виявити тезаурус національно-мовної особистості, студента вищого навчального закладу допомагає анкетування „Мовні знаки української лінгвокультури”, яке проводилось серед студентів історичного та філологічного факультетів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. В основу питальника було покладено дослідження про культурно марковані мовні одиниці.

Серед пропонованих 20 питань є такі, що виявляють загальний культурний розвиток особистості, ступінь орієнтування в